

Koduta kodulinnas.

Ebainimlikest elamistingimustest sõjajärgses Narvas

Olev Liivik, Valdur Ohmann

Sõjajärgse Narva ajaloo käsitlemisel on enim arutletud selle üle, kas võimud tegid endistele narvalastele (nn. vana-narvakatele) takistusi kodulinna tagasi pöördumisel. Endised narvalased, kellel ei õnnestunud pärast sõda erinevatel põhjustel koju naasta, ning mõned ajaloolased arvavad, et Narva tagasi pöördumisel tehti vana-narvakatele takistusi.¹ Eeltoodud seisukohaga ei nõustu Olaf Mertelsmann, kes viitab kirjalike allikate puudumisele, mis tagasispöördumise keeldu kinnitaksid.² Kõigele lisaks leidub vana-narvakaid, kellel õnnestus 1944. aastal või hiljem kodulinna naasta.³

Vana-narvakate diskrimineerimise poliitikkasse uskujad viitavad enamasti 1950. aastal Narva kohalikus venekeelses ajalehes avaldatud ülevaatele EK(b)P KK VIII pleenumi otsuste täitmise kohta linna parteiaktiivi poolt, milles linnakomitee sekretär Jerjomin ründas muu hulgas Narva Kreenholmi asedirektorit seltsimees Volkovit.⁴ Viimane olla kaevanud

EK(b)P KK juhtkonnale, et linnas ei eraldata spetsiaalset elamufondi endistele narvakatele, ja teinud ettepaneku, et tagasispöörduvatele “vanadele” narvalastele eraldataks 15–20% elamispinnast. Jerjomin arvas, et linnas tuleks leningradlaste, novgorodlaste, pihkvalaste ja teiste ausate nõukogude patriootide soove elamispinnale ja muudele hüvedele rahuldada alles pärast “vanade” narvalaste soovide täitmist, sest nad kannatasid sõjaraskusi, puudust ja viletsust rohkem kui ülejäänud.

1950. aasta kirjutist võib tõlgendada mitmeti. Ent esmajoones on see tunnistus elamispinna defitsiidist ja vana-narvakate valmisolekust naasta Narva, juhul kui neile kindlustataks eluase, mitte aga keelust kodulinna tagasi pöörduda. Kuna küsimuse taga seisib Kreenholm, siis on tõenäoline, et vabrik püüdis leevendada laieneva tootmise puhul tööjõupuudust ja kutsus muu hulgas tagasi endisi tekstiilitöölisi, kes töötasid pärast sõda

¹ Seda seisukohta esindab kõige veenvamalt David Vseviiov. Vt.: D.Vseviiov. Endiste narvakate mõistatus. – Tuna 2001 nr. 2, lk. 6067.

² O. Mertelsmann. Ida-Virumaale sisserändamise põhjused pärast Teist maailmasõda. – Ajalooline Ajakiri 2007, nr. 1, lk. 51–77 (55).

³ Olaf Mertelsmanni andmetel tehti 2003. aastal 100 narvalasega eluloolised intervjuud. Nende hulgas oli Mertlesmanni kinnitused vana-narvakaid, kes ei rääkinud sõnagi tagasispöördumise keelust. Vt.: O. Mertelsmann. Ida-Virumaale sisserändamise põhjused pärast Teist maailmasõda, lk. 53, 55; 2004. aastal ilmus ajalehes Põhjarannik Narva pommitamise 60. aastapäeva puhul mitu kirjutist sõjaaegse ja -järgse Narva kohta. 1944. aasta märtsipommitamise üle elanud tollal 11-aastase Tatjana Gotšarenko kinnitusel evakueerus perekond pärast märtsipommitamist, kuid juba sügisel tuldi Narva tagasi ning asuti elama imekombel maha põlemata jäänud puumajja, millel puudusid ukSED ja aknad. Vt.: S. Sommer-Kalda. Tatjana Gotšarenko – Narva hävitamise ainus elav tunnistaja. – Põhjarannik 06.03.2004.

⁴ Narvskij Rabočij 25.04.1950; Narva ajalehe kirjutisele on viidanud ajaloolane Evald Laasi ja majandusteadlane Kalev Kukk. David Vseviiov viitab omakorda Kalev Kuke kirjutisele. Vt.: E. Laasi. Miks Narvas ei ole enam eestlasi? – Pilk 1990, nr. 8/9; K. Kukk. Majanduskahjud. – Valge Raamat eesti rahva kaotustest okupatsioonide läbi 1940–1991. Tallinn, 2005, lk. 132–133; D. Vseviiov. Nõukogudeaegne Narva. Elanikkonna kujunemine 1944–1970. Tartu, 2001, lk. 46.

Kreenholmi Manufaktuuri tööliste majad aastast 1958. Foto: V. Gorbunov. EFA 0-17291

mujal Eesti vabrikutes.⁵ Põhimõttelisele valmisolekule võtta vastu endisi narvakaid viitavad ka 1944. aasta sügisel EK(b)P Narva linnakomiteest Tallinna EK(b)P Keskkomiteele saadetud informatsioonid. 10. oktoobril 1944 raporteeris parteisekretär Arnold Treiberg, et linna on hakanud saabuma Narva kodanikke, kes olnud sakslaste poolt linnast välja kihutatud. Tagasipöördunute arvuks nimetati 87 ja nad olid enamasti tekstiilitöölised.⁶ Aasta lõpuks oli Treibergi andmetel linnas 2748 inimeset, neist 1235 saabunud NSV Liidust ja 756 Eestist.⁷ Ilmselt oli viimaste hulgas kaalukas osa vana-narvakaid. Endistest narvalastest tööliste küsimus kerkis päevakorda ka 1945. aastal, kui viidates EK(b)P KK büroo 28.

veebruari 1945 otsusele Narva linna tööstuse ja majanduse taastamisest⁸ nõudis Narva linnakomitee EK(b)P Keskkomitee abil Pärnu ja Sindi linavabrikutelt tagasi endisi Kreenholmi Manufaktuuri töölisi.⁹ Kas ja millisel moel linnakomiteed abistati, ei ole teada.

Eelnevast nähtub, et Narvasse olid eriti teretulnud tekstiilitöölised, kaasa arvatud vana-narvakad. Paistab, et Narva puhul võib esimestel sõjajärgsetel aastatel rääkida elanikkonna kujundamisest sotsiaalse seisundi järgi, kus eelistatud oli linna taastamisel ja tööstuspotentsiaali käivitamiseks vajalik jõud.¹⁰ Ning selle teostamiseks olid 1944. aastal kujunenud vajalikud eeldused.

Esiteks olid sakslased evakueerinud 1944.

⁵ Narva Kreenholmi värvati töölisi nii Eestist kui ka väljastpoolt.

⁶ ERAF, f. 1, n. 1, s. 647, l. 31, 31p (A. Treibergi 10. oktoobril 1944 koostatud informatsioon EK(b)P KK informatsiooni sektorile ja EK(b)P Narva linnakomiteele).

⁷ ERAF, f. 1, n. 1, s. 647, l. 51j. (A. Treibergi 22. detsembrist 1944 koostatud informatsioon EK(b)P KK informatsiooni sektorile ja EK(b)P Narva linnakomiteele).

⁸ ERAF, f. 1, n. 4, s. 169, l. 64–72 (EK(b)P KK büroo protokoll 97 28. veebruarist 1945).

⁹ ERAF, f. 1, n. 3 (vana), s. 101, l. 169 (EK(b)P KK organiseerimise-instrueerimise osakonna informatsiooniline kokkuvõte 18. juunist 1945).

¹⁰ Tööjõu organiseeritud värbamisest Narva ettevõtetesse kirjutab David Vseiov. Vt.: D. Vseiov Nõukogudeaegne Narva, lk. 62–69.

aasta jaanuari lõpus Narvale rinde lähenemisel peaaegu kogu linna elanikkonna, teiseks olid Nõukogude lennuvägi, Punaarmee kaurituli ja lõpuks ka taganevad Saksa väeosad Narva purustanud. Kui Punaarmee saabus 1944. aasta juulis inimitühja¹¹ linna, vaatasid kõikjalt vastu varemed. Laskurkorpuslane Vello Raigo on kirjeldanud avanenud vaatepilti järgmiselt: “Oli küll Velikije Luki purustatud ja mõtlesin, et hullemini ei saa enam ühtki linna lõhkuda, kuid Narva – õigemini Narva “koht” – on veel hullem. Tuletab meelde hiigla kivivaret... Nüüd ei saa enam aru, kus majaderida, kus tänav. Seda pilti on masendav kirjeldada, peab ise nägema...”¹² 1947. aastal ilmunud Saksa okupatsiooni kuritegusid kirjeldavas koguteoses, kus Narva hävitamise süü asetati ainult sakslaste õlule, väideti, et terves linnas ei jäänud terveks ühtegi maja.¹³ Ühtekokku oli hävinud 3206 maja, seega ligi 300 000 m² elamispinda.¹⁴ Võimude andmetel oli Tallinnas kasutada 841 000 m² ja Tartus 212 000 m² elamispinda, kuna hävinud vastavalt 979 000 m² ja 511 000 m².

Tulenevalt sõjapurustustest kujunes Narva peamiseks probleemiks elamispind. Ka parima tahtmise korral ei olnud enamikul elanikest võimalust koju tagasi pöörduda, sest neil ei olnud kusagil elada. Narva linnakomitee andmetel oli 1944. aastal enamik olemasolevast põrandapinnast sõjaväelaste käes,¹⁵ mille tõttu paluti EK(b)P Keskkomiteelt abi, et korraldada sõjaväelaste paigutamine ümber mõnda paremini säilinud linna või muldonditesse, sest linnakomitee andmetel oli Narva

oodata suuremal hulgal inimesi.¹⁶ Samal ajal kui Punaarmee laiutas Narvas ning kahtlemata oli ka partei ja Nõukogude juhtkond kindlustanud ennast elamispinnaga, kurtis linnakomitee sekretär Treiberg, et Eesti NSV rahvakomissariaadid kutsuvad Narvast töölisi mujale, sest Narva olud olid halvemad kui mujal Eestis. Ühtlasi konstateeris viimane, et endiste narvalaste huvi tagasi pöörduda oli väike, sest linnas oli vähe elamispinda.¹⁷

Elamispind ja -tingimused olid Narvas tõsiseks probleemiks nii 1940. kui ka 1950. aastatel. Normaalse eluasemeta jäänud inimesed otsisid ulualustena ajutisi varjupaiku, elasid barakkides ja muldondites, kuurides ja punkrites ning kannatasid külma ja haiguste käes.

Alljärgnevalt on publitseeritud kodanik Aino Hanseni kaebekiri EKP KK I sekretärile Johannes Käbinile 1953. aasta suvest, milles ta palus ENSV parteijuhilt abi korteri saamiseks Narvas. Nõukogude süsteemis ei olnud kaebekirjad erandlikud nähtused. Ent kaebekirjade sisu oli äärmiselt erinev. Kaevati nii ametnike, naabrite kui ka kõikvõimalike elukondlike probleemide üle. Kirjutati kõikjale, vaatamata adressaadi positsioonile, kuid enam loodeti abi ja toetust kõrgematelt ametikandjatelt, kes pidanuks alamaid tšinovnikuid korraks kutsuma. Hierarhia tipus asus NSV Liidu riigijuht. Hanseni kiri langeb 1953. aasta suvesse, kui riigil puudus suveräänne juht, seetõttu “hoiatab” ilmselt vilunud kaebaja Aino Hansen kirjutada Malenkovile ja Vorošilovile, kui ta ei peaks

¹¹ Nõukogude perioodil ilmunud kirjanduses on väidetud, et 26. juulil 1944 Punaarmee sisenemisel Narva oli seal kaks kurdistanud ja pimedat vana naist. D. Vseiovi andmetel pärines see teade Moskvas 1948. aastal ilmunud V. Kostotškini teosest “Narva”, mis võeti aluseks Eesti NSV-s ilmunud käsitlustele Narva kohta. Vt.: D. Vseiov. Nõukogudeaegne Narva, lk. 38.

¹² V. Raigo. Sinule, Tiu. Tallinn, 1990, lk. 181.

¹³ L. Georg. Eesti linnamajanduse laostamine saksa fašistide poolt. – Saksa okupatsioon Eestis aastail 1941–1944. Tallinn, 1947, lk. 233–236; Narvas viibinute kinnitused üksikud hooned säilisid. ENSV Siseasjade Rahvakomissariaadi aruannetes mainitakse kümnet maja. Vt.: ERAF, f. 17SM, n. 4, s. 5, l. 2–4 (ENSV SARK Põhja operatiivgrupi ülem Glušanin siseasjade rahvakomissarile Resevile 1944. a. juulis).

¹⁴ L. Georg. Eesti linnamajanduse laostamine saksa fašistide poolt, lk. 234.

¹⁵ Tõenäoliselt asusid need vähem kannatada saanud hoonetes, mida sõjaväelased asusid taastama.

¹⁶ ERAF, f. 1, n. 1, s. 647, l. 31, 31p (A. Treibergi 10. oktoobril 1944 koostatud informatsioon EK(b)P KK informatsiooni sektorile ja EK(b)P Narva linnakomiteele).

¹⁷ ERAF, f. 1, n. 1, s. 647, l. 39 (A. Treibergi 12. novembrist 1944 koostatud informatsioon EK(b)P KK informatsiooni sektorile ja EK(b)P Narva linnakomiteele).

saama abi ENSV juhilt. Ühtlasi selgub, et Hansen oli läkitanud korduvalt pöördumisi Narva ametkondadele korteri saamiseks, kuid tulemusteta.

Aino Hanseni pere elas Narvas juba Eesti Vabariigi aastatel.¹⁸ Millal naasis pere pärast sõda Narvasse, ei ole õnnestunud tuvastada. Hanseni ema töötas Narva Kreenholmis 1947. aastast, kuid korterit tal endise narvaka kuue aasta jooksul saada ei õnnestunud. Kirjast selgub, et 1953. aastal pärast laagrist vabanemist sünnitas Aino Hansen lapse ning elas koos paarinädalase imiku ja emaga 10 m² suuruses küttekehata onnis.¹⁹

Kirja vormist. Kirjutaja nõudmine, et valitsus ja partei osutaks tema olukorrale

vajalikku tähelepanu, viitab Stalini-järgse situatsiooni tundmisele. Hansen oli vahetult olukorra muutuste tunnistajaks, sest pärast Stalini surma vabanesid paljud vangid amnestia alusel vangilaagrist. Tema oli 1952. aastal karistatud varguse eest viieaastase vabadusekaotusega. Aino Hansen ei viita oma kirjas kordagi enda vana-narvaka staatusele, kuid on ilmne, et tutvusteta ametkondades ja eestkosteta oli tema perel, nagu paljudel teistelgi, raske Narvas elamispinda saada. Kaebekirjade tavapärase liikumissuuna järgi saadeti kodanik Hanseni pöördumine keskkomiteest Narva linnakomiteesse lahendamiseks. Hanseni ema pandi uuesti korterijärjekorda.

6. 07. 53. a.

V. a. Sm. Käbin.²⁰

Antke andeks, et teid tülitän oma tähtsusetu kirjaridadega, kuid palun teid südamest, et teie sellele mõned minutid omast ajast osutaksite.

Mina, Hansen Aino Eduardi tr. sünd. 1927. a., olen üksik ema. Vabanesin 11. aprillil 1953. a. laagrist ja kuna mul ei olnud mujale minna, kui ema juurde, siis sõitsingi siia Narva. Ema on juba kuus aastad peale sõda töötanud Narvas ning elanud kuurides ja punkerites.²¹ Külmetused ja haigused selle kõige tõttu ning arstid tunnistasid ta invaliidiks. Kuid vananimene lootis siiski elule, tahtis näha midagi paremad oma elus, ta hakkas end arstima, kuigi elas võimatus seisukorras. Ta lahkub vabrikust, kus oli tolm ja ta ei suutnud oma haige kopsudega seda taluda. Hakkas kooliteenijaks ning talle oli lubatud korter linna Täitevkomitee poolt, aga ta ei saanud seda. Nii ta elas ühe ja teise inimese korterinurgas, omamata õigeid elamistingimusi. Olles ilma kuuma toiduta ja pestes oma pesu külma veega, kannatades selle tõttu kõikke, nagu seda on mao ja seesmised haigused ning haigused, mis tulevad mustusest ja kasimatusest.

1950. aastal sündis mul esimene poeg. Elasin Vasalemmas ja töötasin Vasalemma Lubjatehases töölisena. Kuna tehas on jaamast kaugel 7 kilomeetrit ja seal lastesõime ei olnud, tuli mul mõelda, kuidas elada edasi, sest minu töötasu ei lubanud mul võtta hoidjad lapsele. Sõitsin oma vastsündinud pojakesega Narva ema juurde, lootes et kodulinnas on mul kergem saada korralikku töökohta, mille töötasu võimaldaks mulle ära elada lapsega ning et suures linnas on lastesõim töökoha järgi. Kuid sõites

¹⁸ Aino Hanseni vanemad abiellusid 1927. aastal Narva Aleksandri kirikus. Aino Hanseni isa suri 1930. aastal. 1937. aastal elas pere Narvas Jaani tänaval. – ERA, f. 2503, n. 1, s. 3397 (Narva vaeslaste kohtu materjalid).

¹⁹ Narvas oli 1948. aastal ühe elaniku kohta 1,77m² elamispinda. O. Mertelsmann. Ida-Virumaale sisserändamise põhjused pärast Teist maailmasõda, lk. 66.

²⁰ ERAF, f. 16, n. 24, s. 19, l. 56–60. EKP Narva Linnakomitee. Avalduste ja kaebuste kaust 1953. aastast. Aino Hanseni kaebekiri EKP KK I sekretärile Johannes Käbinile. Kirja tekst on esitatud muutmata kujul.

²¹ Aino Hanseni ema Juuli Leppik (1927–1937 kandis nime Hansen), töötas 1947. aastast Kreenholmi Manufaktuuris.

oma väikse lapsega sellistesse tingimustesse, millises elas ema, pani see mind jahmatama, aga ema ei olnud sellest kõigest mulle kirjutanud, sest ta kartis, et ma ei taha tema juurde, aga ta oli nõrkemas elu raskustest ning lootis minust endale abistajad. Haigestusin, sest oli külm sügis ja ema elas seekord päris "suvilas". Mul kadus rinnast piim ning ma pidin last kunstlikult hakkama toitma, kuid et see oli talle ebanormaalne, haigestus minu väike pojake. Viisin ta Tallinna Kesksaigla laste haiglasse. Ise püüesin siin Narvas haigena. Paari kuu pärast suri mu väike poeg haiglas, arstid ei olnud suutnud teda päästa minule, ilma minu hoolsuseta. Teie ei suuda kunagi ette kujutada seda hingespõlevad valu, mis kannatasin selle tõttu. Matsin oma lapse Tallinna Liiva kalmistule. Sõites külmetasin ja et mul oli rinnapõlendid, siis saabusin süia külma nurka, kus elasime, kõrge palavikuga. Aga et meil ei olnud emaga nii palju raha, et ma oleksin võinud olla kodus ja ennast ravida, siis läksingi kohe tööle. Kuna ära töötades kaheksa tunnise tööpäeva kudumisvabriku praakimis osakonnas ja olles nõrk ning haiglane, ei suutnud ma minna autosse ja sõita Narva-Jõesuu oma elamispaika, seal hirmutas mind külm urgas. Ema ööbis inimeste juures üks öö siin, teine seal. Mina jäingi nii oma töösaali ja magasin seal tolmuste kottide otsas. Igapäev käisin vabriku juhatuses ja palusin, et mulle võimaldatakse kasvõi ühiselamusse voodikoht. Kuid minu käimine ei toonud mingisuguseid häid tagajärgi, mulle ainult lubati. Nii pidin mitu kuud elama vabrikus. Minu rinnahaav ei paranenud sellistes tingimustes ja see valmistas mulle kohutavad piina töö juures. Pühapäeva hommikul, kui suleti vabriku väravad, ei olnud mul kusagile minna. Siis istusin ööpäeva jaama ootesaalis. Inimesi ei julgenud ma majades paluda, et nad laseksid mind öömajale, sest elu muredest ja muidugi ka selle tingimustest olid mul juba seljas täid. Selline oli mu elu ja nii pidin ma elama. Haigena ja nõrkusest vana, ei unustanud ma oma tööd, selles kiires töönnus unustasin mõneks tunniks oma vaeva, mis mind rõhus. Olin osakonna parim tööline ja mind paigutati autahvlile, kui olin töötanud alles lühikest aega. Siis, kevadel ükskord mõeldi lubada minu jooksmiste tagajärjel mulle ühiselamus voodi koht. Siin sain ka siis lõpuks ennast ravida, sest arstid ei olnud suutnud kaheksa kuu jooksul mu rinda terveks ravida. Nii siis sain kuidagi moodi elama. Aga korterid me emaga ei suutnud kuidagi välja nõuda. Ning ema seisukord ei paranenud. Ta hakkas jällegi töötama vabrikus, sest et ära elada tuli ja maksta inimestele, et nad teda laseksid ööbida endi juures. Ka tervis oli tal selline, et nõudis peale leiva ja margariini veel midagi. Kuid ema ei olnud muidugi rahul ka minuga, kui tütreaga. Sest ta pidi elama sellistes tingimustes ja mina ei suutnud teda aidata.

Kui jäin teistkordselt rasedaks, siis valmistas see olukord juba mulle tõsist muret. Sest sünnitada ja tulla väikese lapsega ühiselamusse, see oli jube mõelda, sest see ei taga lapse tervist. Sõitsin Tallinna ja pöördusin Balti Manufaktuuri direktori poole palvega, kas ta rahuldaks mu soovi, kui ma võttan Narvas lõpparve ja tulen sinna nende vabrikusse tööle, ning võimaldaks mulle elamispinna. Direktor lubas rahuldada mu palve, sest ta vajas vilunud praakijaid. Ta kirjutas isegi kohe kudumisvabriku juhatajale saatekirja, milles palus mind vastu võtta tööle ja anda elamispind, kui ma saabun. Narvas oli mul väga raske taotleda enda vallandamist, aga nõudsin kindlalt ja saavutasin selle. Ning siis sõitsin kohe Tallinna. Aga siin puhusid järsku teised tuuled mulle vastu, mitte sellised, milliseid mina ootasin. Kui saabusin vabrikusse, leidis vabriku juhtkond korraga, et neil ei ole mind kuhugi sisse kirjutada. Paluti mind otsida ajutiselt peatuspaika tuttavate juurest, milliseid ma kahjuks ei omanud. See oli valus nali nende poolt. Läksin Kergetööstuse Ministeeriumi ja püüdsin seal leida väljapääsu sellest olukorrast. Saadeti minuga kõiksuguseid kirju juhtkonnale vabrikusse, kuid see ei aitanud, sest direktor oli millegipoolt üldse kaotanud inimkäitumise kombed. Ta muutus minu vastu päris loomalikuks ja ma ei suutnud end rahustada vaid oma pisaratega, ning ütlesin talle päris avameelselt, mis ma sellisest direktorist ja Partei liikmest arvan, kes saadab minusuguse nõrga naisterahva sellisesse raskustesse. Minu jalad nõrkesid sellest jooksmisest ja mul ei olnud õieti ju kusagil, kus peatuda või ööbida. Tulin ka Partei Keskkomiteesse ja tahtsin teile rääkida omast olukorrast, aga ma ei suutnud pääseda teiega

kõnelustesse, ka telefoni teel isegi. Minuga rääkisid teised Keskkomitee inimesed, aga mingisugust abi sellest mulle ei tulnud. Viimaks viis see selleni, kui ma olin juba kõik uksetagused ära käinud, et ma sattusin müllitsa kätte ja see viis lõppu teekonna laagrisse.²²

Vabanesin amnestiaga ja tulin Narva aprilli kuus. Ema kirjutas mulle laagrisse, et oli saanud ühe peremehe juurde korterisse ja talle on lubatud kindlasti ka vabriku poolt korter, sest oli käinud komisjon ja koostanud akti, mis koos avaldusega oli antud vabriku ametiühingu komiteesse. Kui vabanesin laagrist, olin seitsmes kuu rase ja mul ei olnud võimalust enam tööle kuhugi asuda. Jäin ema ülalpidamisele. Läksin siis järgi pärima vabriku komiteest, kuidas on lugu ema avaldusega seal ja korteri saamisega. Aga mitmekordse käimise järgi tuli ilmsiks see, et avaldus koos kõigi aktidega oli nende poolt ära kaotatud. Lubati saata uus komisjon ja seada kõik endisesse korda asi paberitega ning kui osa uuest majast antakse üle, siis ema saab kohe sinna esmajärjekorras korteri.

Aga aeg möödus, kuid ei tulnud ühtegi komisjoni. Läsin jällegi sinna vabriku komiteesse ning jällegi lubati saata komisjon, aga nii käisin veel mitu korda, kuid keegi ei tulnud ning ma läksin haiglasse sünnitusele 24. juunil. Olles kaheksa päeva haiglas olnud, kirjutati mind koju. Väike laps käepeal, lahkusin haiglast ja tulin siia onni. Plüta sees ei ole ja see ruum on külm tuba, või kuidas teda nimetada on viis meetrid pikk ja kaks lai. Mina magan voodis ja siin on ka laps, sest voodi kohta ei ole, kuhu asetada lapsele voodi. Ema magab ukse ees maas, astume üle teineteise. Laps haigestus ja ta kõhuke valutab. Ka hakkas ta kõhima ja on nohu, sest laps on märg oma mähkmete sees ja pean teda selles külmas kongis mähkima. Soendada ei ole kusagil kruusi vettgi, et last mustusest pesta. Kogu aeg pean pesema külma boorhappega. Mööda tänavaid käisin otsimas, kes laseks mind last vannitama, sest ta oli veel alles oma sünnitus mustuses. Sain hea inimese, kes lubas ennast tülitada ja ma vannitasin lapse. Kuid peale vanni laps külmas toas. Närveldamise ja nutu tagajärjel kadus rinnast piim ja laps ei saa sellest tilgast enam süüa. Kutsusin arsti, see soovitas keeta tummi koos piimaga, vannitada tihedamini ja teha soojad kompressid. Aga mis moodi ma seda teen, seda ei soovita keegi. Keetsin külapeal tummi korra, aga soendada teda ei ole ja nii on laps praegu näljas. Ta nuttab ja otsib oma väikese suuga süüja. Kuid mul ei ole talle midagi anda. Ööd ja päevad õõtsutan last süles, olen ise nõrkemas magamata. Ja ka ise kosutan vaid enda keha saia ja piimaga, sest süüja teha ei ole kusgil. Heile alles käisin ja jällegi nõudsin oma õigusi, aga jälle lubati saata õhtu, kuid kedagi ega mingisugust komisjoni ei tulnud. Ning ma pean vist nii kaua siin elama ja vaatama pealt lapse häda.

Ma tahaks ainult teada, kas need parteilased ja saadikud, kes nad on valitud oma töökohtadesse rahva poolt, ka teavad, mis on nende kohus. Või arvavad nad, et nad neisse kabinettidesse on istuma vaid pandud! Kuid tööliste heaolu eest ei hoolitse keegi. Kas ma ainult selleks sünnitangi, et oma lapsi surmale anda. Kusagil ei ole tähendab õigust! Kui sa lähed ja nõuad, et oleks sul elamis võimalused ja saaks oma last kasvatada, siis kusagil sa endale õiged vastuvõttu ei leia. Kuid mina tahan elada ja tahan ka, et minu laps elab, sellepärast nõuan, et valitsus ja Partei minu olukorrale tähelepanu osutaks. Ma elan ju Nõukogude Liidus, kus emale ja lapsele peab osutama kõige rohkem tähelepanu ja toetust. Kuid nagu näha, on meie Nõukogude Eesti üksik saar meres, kuhu ei ulatu Moskva seadused. Kui ma ei oma teie vastust ja abi enda seisukorda ja teie ei taha äratada Narvas magavaid Partei ja Ametiühingu Komiteesi, siis mina ometi ei jätta oma eluvõitlust.

Minu käsi oskab kirjutada ka Moskvasse sm. sm. Malinkovile²³ ja Vorošilovile. Ja ma usun, et

²² Aino Hansen mõisteti Tallinn-Nõmme rahvakohtujaoskonna poolt süüdi 24.12.1952. a. varguse eest ja talle määrati karistuseks 5 aastat vabaduskaotust. Vabanes pärast Stalini surma amnestia alusel 3, 5 kuu pärast. – Tallinna Linnaarhiiv, f. R-288, n. 1, s. 170.

²³ Hansen võis kirjutada NSV Liidu valitsusjuhi Georgi Malenkovi perekonnanime kuulmise järgi eristamata "e" tähte "i"-st.

siis kunagi ma leian õiguse elamiseks. Kuid ma loodan, et teie suudate mind aidata ja minu kirjale tähelepanu osutate.

Olen iga aasta töötanud ja andnud oma rüügilaenu summad, et meie elu läheks päev päevalt paremaks ja kas siis minu jaoks ei ole tõesti loodud elamisvõimalus.

Sm. Käbin, palun et teie omalt poolt selleks samme astuksite, et ma saaksin elada inimese viisi ja kasvatada oma last. Ka mu ema palub minu kirja läbi, et tal oleks võimalus elada veel vanas easki oma perekonnaga koos ja kasvatada oma teist tütar, kes on alles neljateist aastane ja on saadetud tädimehe juurde, sest meil ei ole ruumi, et kõigil koos elada.

Palun teid peatselt vastata minu kirjale.²⁴

Minu aadress: Narva. II Rakvere 75a

Teid tervitab: Aino Hansen.

Olev Liivik

(1975)

Lõpetanud 1999. a. Tartu Ülikooli ajaloolasena. Ajaloomagister 2005. a. Praegu Tartu ülikooli Ajaloo- ja Arheoloogia Instituudi doktorant ning Eesti Ajaloomuuseumi teadur. Peamine uurimisvaldkond: 20. sajandi Eesti poliitiline ajalugu.

Valdur Ohmann

(1958)

Lõpetanud Tartu Ülikooli ajaloo osakonna 1984, *magister artium* 2000 arhiivinduse erialal. Riigiarhiivi kogude osakonna teatmetalituse arhivaar. Uurimissuunad: Eesti NSV siseministeerium ja EKP stalinismi perioodil.

²⁴ EKP Narva Linnakomitee sekretär Pankratov raporteeris 16.09. 1953 Käbinile, et Aino Hanseni ema J. Leppik kui Kreenholmi Manufaktuuri töötaja 1947. aastast on pandud (taas!) korterijärjekorda partei linnakomitee poolt Kreenholmi direksioonile esitatud juhiste järgi. Asjade edasine käik dokumentatsioonist paraku ei selgu. Korterijärjekordadest paberite “kaotsiminekut” esines hiljemgi.